

Spomenik J. Dobrovskemu, „očaku slovanškega jezikoslovja“ (glej obširni življenjepis v „Dom in Svetu“ l. 1895.), so odkrili dne 29. junija v Pragi. Izvršil ga je kipar V. Žďarský po načrtu prof. Seidana. Slavnostni govor je govoril češki učenjak Fr. Pastrnek. Objavljen je v „Filologických listých“, kjer so citirani tudi vsi viri za življenjepis Dobrovskega.

Povest sv. Vavilava. O sv. Vavilavu nam pripovedujejo razni zgodovinski viri (glej „Dom in Svet“ t. l. str. 375.). Njegova povest je pa ohranjena v dveh važnih recenzijah: Ena je cirilska in druga hrvaško-glagojska. Jagić je zdaj izdal celoten kritičen tekst z naslovom: I. V. Jagić, „Legenda o sv. Vavilavu“. Varšava. (Odtisk iz „Rusk. filološkičnega Vestnika“).

Zgodovina sv. Cirila in Metoda. Profesor češke univerze Fr. Pastrnek je izdal obširno delo „Dějiny slovanských apostoľů Cyrilla a Methoda s rozbořem a otiskem hlavných pramenů“. Poleg natančnega zgodovinskega popisa so tu odtisnjeni tudi vsi viri v izvirniku s kritično razpravo.

Češki arhitekti in inženirji izdajajo v Pragi svoj ilustrirani tehnik: „Zprávy spolku architektů a inženýřů v kralovství Českém“. V številki od dne 2. julija t. l. smo našli tudi začetek serije zanimivih praških portalov iz baročne dobe. Med temi je portal k Clam-Gallasovi palači, kateri je v vsem načrtu popolnoma podoben portalu ljubljanskega semenišča. Orjaka, ki držita težo, vrhni okraski — vse je v bistvu isto, le v posameznostih kaže akcidentalne razlike. Orjaka je postavil Matija Braun okoli l. 1712.

Češki modroslovec Josef Durdík.

Profesor Josef Durdík je umrl zadnjega dne junija v Pragi. V dobi zbujačoe se češke narodne energije je bil Durdík eden prvih in najvplivnejših narodnih delavcev. Bil je jako izobražen, plodovit pisatelj, in Čehi ga hvalijo, da jim je ustvaril njih „modroslovni slog“. Ko je „Narodní divadlo“ začelo gojiti češko dramatično umetnost, so ga privabili k gledališču kot estetika in kritika, in dolgo časa je bil podpredsednik gledališkega društva. Kot profesor je pa agitiral za ustanovitev češkega vseučilišča. V „Politiki“ je priobčeval v ta namen duhovite članke, ki so zbujali splošno pozornost. Takrat je bil ljubljeneč dijakov in občinstva.

Njegove strokovne znanosti so bile matematika, prirodoslovje in modroslovje. Smer njegovega mišljenja je izražena v spisu „Leibnitz und Newton“, s katerim se je habilitiral kot profesor na akademski gimnaziji v Pragi l. 1869. Leibnitz je mogočno vplival na njegovo mišljenje. Durdík si je po njegovem zgledu sestavil nekaj „pluralističen“ ali „atomističen“ zistem, po katerem je prišel do čudnih zaključkov. Njemu ni nerazumljiva neskončnost, ampak končnost, omejenost, kajti atom je po Durdikovem mnenju

neskončen ne le po času, ampak tudi po prostoru. Neskončen po prostoru mu je zato, ker sta lega in gibanje enega atoma odvisna od lege in gibanja vseh drugih atomov in je tako dana medsebojna odvisnost vseh biti. V notranjosti atomov odseva neskončnost. Ta nauk odgovarja v bistvu Leibnitzovemu nauku o „monadah“. Saj tudi Leibnitz trdi o „monadah“, da so „živo zrcalo vesoljnosti“. Nauk o medsebojni odvisnosti monad je posnel Durdík iz Leibnitzove „prestabilirane harmonije“. Čudno, da je realistični Čeh zašel v ta nauk, ki ga imenuje zgodovina modroslovja „fizikalni idealizem“. Sicer je pa tudi Durdík čutil nezadostnost tega zistema in je bil v metafizičnih vprašanjih tolerant do skepticizma.

Najznamenitejše njegovo delo je „Aesthetika“ (1875). V estetiki zagovarja „formizem“, kateri mu je teoretično preiskovanje pogojev, ki zbujačo čustvo lepote. V tem smislu je spisana njegova „Poetika jakožto aesthetika umění básnického“ (1881). V dveh delih je izdal zgodovino novodobnega modroslovja „Dějiny novodobé filosofie“ (1870, 1887). V rokopisu so našli po njegovi smrti konec drugega dela „Poetike“ in zgodovine grškega modroslovja („Dějepisný nástin filosofie řecké“).

Durdík je postal l. 1874. izredni, l. 1880. pa redni profesor modroslovja na praškem vseučilišču. Njegovi metafizični nazori niso imeli mnogo vpliva v času, ko je vladal materializem, in sedaj, ko se mladina nagiba k Masarykovemu „realizmu“. Pač pa so novodobnim duhovom ugajali njegovi estetični nazori, ker „formizem“ pozna samo obliko in abstrahira pri pojmu lepote od moralne in umstvene vsebine.

Dr. E. L.

Karlštejska Madona. Ko je lani obiskal cesar starodavni grad Karlštejn na Češkem, je ukazal, da se temu častitljivemu spomeniku češke slave vrne umetnina, katere je pogrešal že 122 let. Cesar Karol IV. je namreč spoznal na Italijanskem v samostanu S. Nicolo di Treviso slikarja Tomaža iz Mutine, ki je slovel posebno po krasnih miniaturah. Za svoj grad Karlštejn je dal od njega naslikati Madono sv. Vavilavom in Palmacijem v slogu tedanje dobe. Podobe so slikane na bukovem lesu, okraski pa z zlatom na lipovem lesu. L. 1780. so vzeli te podobe na Dunaj ter jih združili v triptih. Tomaž Mutinski je slikal največ okoli l. 1350.

Starorusko slovstvo od XI. do XV. stoletja obdeluje zdaj ruski učenjak A. Arhangelskij v „Učenyh Zapiskih“, kjer je izdal sušca meseca začetek teh studij z naslovom „K lekcijam po istorii russkoj literatury“. Večinoma obravnava prevode sv. pisma in cerkvenih očetov.

Uralska razstava A. K. Denisova-Uralskega. Jako zanimiva je sedaj razstava Denisova v Peterburgu. Denisov je preživel v Uralu celo življenje in

slikal njegove prirodne krasote. Zdaj hoče opozoriti rusko občinstvo ne le na veličastvo uralskih gorâ, ampak tudi na bogastvo njih podzemskih zakladov. Zato je verno naslikal posebno mineralne skupine, zanimive geološke sklade, drage rude, rudokope uralske itd. Kritik B. Nikonov pravi v „Njivi“ o tej rastavi: Dandanes se izkoriščajo prirodni zakladi uralski še na najprimitivnejši način — od tamošnjih kmetov. Tudi obdelovanje rudnin je večinoma le kmečka domača obrt. Ti domači umetniki seveda ne morejo niti prav izkoristiti rudnin niti jih spraviti na trg. Zato je v Rusiji razširjenih vse polno „uralskih samocvetov“, dragih kamenov, ki so ponarejeni prišli čez mejo in niso nikdar videli Urala. Umetniško delovanje Denisova ima pa ta namen, da se dvigne gospodarsko delovanje v Uralu in njegovo bogastvo po slikah odkrije ruski javnosti.

M. N. Zagoskin. Dne 6. julija je preteklo 50 let od smrti ruskega pisatelja Zagoskina, ki ga nazivljejo očeta ruskega zgodovinskega romana. Rojen je bil l. 1789. v Ramzaju v penzenski guberniji. Še na pol otrok je že napisal povest „Pustynnik“ ter dramo „Leon i Zydeja“. „Pustynnik“ je starišem Mihajla Nikolajeviča še precej ugajal, o drami je pa rekel sam, da je še „zelen“ proizvod. S 14. letom pride nato v Peterburg. Šel je k vojakom in bil ranjen v nogo v bitki pri Polockem. Zdaj je začel pisati za gledališče. Zagoskinove igre so ugajale Šahovskemu in ta jih je tudi spravil na oder. Zagoskin je jel pisati burke in šaloigre. A komedija mu je postala kmalu preomejena. Sam pravi, da mu je „nadojelo taskatj kandalj uslovnyh protivojestestvennyh zakonov, kotorye nosit sočinitelj, pišuščij komediji“ — naveličal se je vleči za seboj vezi hipotetičnih protinaravnih zakonov, ki vežejo pisatelja komedij. Sklenil je, da začne pisati romane. Proučeval je rusko zgodovino in izdal l. 1829. prvi ruski zgodovinski roman „Jurij Miloslavskij ili russkie v 1612. godu.“ V obliki se je naslanjal na Walterja Scotta, vsebina je bila pa prav patriotično-ruska. Uspeh tega romana je bil velikanski. Prvi ruski pisatelj — Puškin, Žukovskij, Gņedič, Dimitrijev, Krylov — so mu izrekli svoje priznanje, in vse rusko občinstvo ga je čitalo s slastjo. Na tisoče stenskih slik in tobačnic s podobami iz tega romana so prodali po vsej Rusiji. V kratkem času je „Jurij“ izšel osemkrat, in preložili so ga na francoski, nemški, italijanski, holandski in angleški jezik. — Zagoskin je spisal pod vtiskom tega uspeha roman „Roslavljev, ili russkie v 1812. godu.“ Ta pa ni imel sreče. Zgodovinski roman se ne dá pisati iz časov, ki so ravnokar minili in ki jih še vsi pomnijo. Žukovskij mu je pisal: „Nam so preveč znane zgodovinske osebe iz l. 1812. Bistvena istinitost nam ovira svobodo domišljije.“ Nobeno njegovo zgodovinsko delo ni doseglo več „Jurija“, dasi je spisal 29 knjig romanov in povesti in 17 komedij. Umrl je dne 6. julija l. 1852. v Moskvi.

Spomenik Glinki, zlagatelju oper „Življenje za carja“ ter „Ruslan in Ljudmila“, bodo postavili v St. Peterburgu.

P. W. Kreiten. Dne 6. junija je umrl v Kirch-rathu na Nemškem zaslužen pesnik in kritik p. W. Kreiten iz družbe Jezusove. Bil je nadarjen beletrist, spreten publicist, fin kritik in natančen poznavavec svetovnega slovstva. Kakor Janez Janssen je bil tudi Kreiten sin poštenega kovača, rojen l. 1847. v Gangelu ob nizozemski meji. Kot 16 leten mladenič je vstopil že v samostan; da bi si utrdil rahlo zdravje, so ga dali predniki na južno Francosko, kjer se je naučil francoskega jezika in se natančno seznanil s provansalsko liriko. Z J. Dielom, svojim redovnim tovarišem, ki je bil enako nežne pesniške narave, se je izobrazoval na visokih šolah. Diel je pisal novele v Eichendorffovem slogu, je zložil dramo „Skanderbeg“ in mnogo balad in liričnih pesmi. Skupaj sta preložila del starih latinskih stihov Skarbiewskega v moderne oblike. Spoznala sta, da se katoličani mnogo premalo zavedajo svojih lastnih literalnih del. Ustavila sta se pretiranemu obožavanju Goetheja in krenila na stran krščanskega idealizma, ki so ga zastopali grof Friderik Leopold Stolberg, kneginja Galicin in romantični Brentano. Po Dielu se je seznanil Kreiten z zgodovinarjem Janssenom, s slikarjem Eduardom pl. Steinlejem, z Luizo Henzel, Emilijo pl. Ringseis, z Edmundom Jörgom in Molitorjem, ki so delovali kot leposlovci in umetniki v katoliškem duhu. Prišla sta v slavni samostan Maria-Laach, kjer so njih redovni bratje začeli l. 1871. izdajati izvrstno znanstveno revijo „Stimmen aus Maria-Laach“, v kateri je Kreiten objavil mnogo literarnih studij. Izdal je več pesniških del svojih literarnih tovarišev. Svoje lastne pesmi pa je dal na svetlo v zbirkah „Heimathsweisen“ in „Den Weg entlang“, ki sta našli veliko priznanje, kakor tudi didaktična zbirka pesniških izrekov „Allerlei Weisheit. Aphorismen.“ Njegova lirika slavi v nežno-čutnih verzih zmago čiste božje ljubezni nad bolestjo in trpljenjem. A njegova najboljša dela so literarno-zgodovinska. Pozornost je zbudila njegova kritična knjiga o Voltairju, slovitem francoskem protikrščanskem pesniku in pisatelju. Kreiten je pokazal njegov značaj odkrito v pravi svetlobi. Opisal je obširno življenje in delovanje Brentanova in izdal kritično pesniška dela velike vestfalske pesnice pl. Droste-Hülshoff. Nato je popisal življenje in dela francoskega dramatika Molliera in hamburškega pesnika in konvertita Drevesa. O Pascalu je nabral mnogo gradiva, ki ga pa ni utegnil pred smrtjo predelati v celotno knjigo. Izborno je deloval kot kritik. Dve načeli je imel pri kritiki: Spoznal je, da se je treba krepko ustaviti goljufivi reklami, katero delajo za protiverske spise in pisatelje, ter da je treba povzdigniti katoliško leposlovje,